

II

EL VIGOR DE LES INSTITUCIONS DE LA TERRA A LA VIGÍLIA DELS SEGADORS

JOSEP CAPDEFERRO

D'ençà que Catalunya ha reprès parcialment el camí truncat de l'autogovern, nombrosos estudiosos s'han esmerçat a treballar curosament sobre algunes de les seves institucions de dret públic d'abans dels Decrets de Nova Planta. Molts han tractat especialment sobre les de la terra o de legitimitat ascendent, contribuint a deixar enrere la simplista imatge tradicional de decadència —i altres de pitjors— amb què la historiografia dominant les havia desprestigiats i arraconat.

Dues d'aitals institucions que han merescut abundants pàgines darrerament són la Diputació del General¹ i la Cort². Pretenem fer

1. La Diputació ha estat objecte de tres tesis de doctorat defensades a la Universitat Pompeu Fabra l'any 2001: ESTRADA, A., *Els orígens de la Generalitat de Catalunya (La Deputació del General de Catalunya: Dels precedents a la reforma de 1413)*; SÁNCHEZ de MOVELLÁN, I., *La Diputació del General de Catalunya (1413-1479)*; PÉREZ LATRE, M., *Diputació i monarquia. El poder polític a Catalunya, 1563-1599*. Al llarg del present text oferirem altres cites sobre la institució.

2. Sobre la Cort i sobre la Cort General —institució que, a diferència de l'anterior, comprenia el rei—, a casa nostra s'han succeït quatre grans iniciatives de treball en menys de vint anys: a) El congrés «Les Corts a Catalunya» celebrat a Barcelona el 1988, del qual publicà les actes el Departament de Cultura de la Generalitat

una nova —i minsa— aportació al coneixement d'aquestes institucions amb unes reflexions centrades en un parell d'escenaris històrics que, al nostre entendre, il·lustren que l'una i l'altra, ben entrat el segle XVII, estaven assolint un vigor inèdit i comptaven amb una capacitat cabdal de regeneració —i, hom hi podria afegir, de desenvolupament d'un projecte polític alternatiu i prou allunyat respecte al de la corona dels Àustries.

El context d'aquests escenaris són les dècades de 1600, 1610 i 1620, un període determinant —a ningú se li amaga— en el dens historial de tensions que una bona part dels dirigents i la societat de Catalunya i l'aparell de la monarquia hispànica protagonitzaren a l'edat moderna.³ La clau de volta dels conflictes era la gestió del poder: La pugna per mantenir-la dins els esquemes pactistes tradicionals i l'imperi del dret o portar-la cap a viarany decisionistes on prevalguessin els arguments d'oportunitat.

Feta aquesta breu introducció, ens aboquem al primer dels escenaris promesos, que té com a eix la Diputació del General de Catalunya, l'antiga Generalitat. En un segon capítol, centrarem la nostra atenció sobre els tres braços de la Cort General.

l'any 1991; b) L'edició de diversos processos de Corts medievals i modernes per part del Departament de Justícia de la Generalitat —i ara també pel Parlament de Catalunya— en el si de la col·lecció «Textos Jurídics Catalans» —vol. 8 i 18-21—; c) El congrés «Cortes Generales de la Corona de Aragón en el siglo XVI» que tingué lloc a Montsó el 2002, del qual trobem les actes en el volum 10-11 de la revista *Ius Fugit* (2001-2002); d) La celebració a Barcelona del 53è congrés de la «International Commission for the History of Representative and Parliamentary Institutions», del qual el Parlament de Catalunya i el Museu d'Història de Catalunya publicaren els resultats el 2005. Ens abstenim d'aportar altres citacions que apareixeran en l'aparell crític del present article.

3. És inexcusable no mencionar aquí ELLIOTT, J. H., *La revolta catalana (1598-1640)*, Barcelona, Ed. Vicens Vives, 1966, que segueix centrant el debat i les aportacions de la historiografia avui en dia.

El creixement del control intern en la Diputació del General

Regularització, potencial polític i mancances de la visita del General

Al llarg de la segona meitat del segle XVI, la Diputació del General afirmà les seves estructures i xarxes de poder i es tornà a convertir —si mai ho havia deixat de ser— en un actor polític de primera línia capaç de funcionar com a contrapès a certes directrius de la monarquia.⁴ Al final de la centúria, la institució permanent malda va per veure reconeguda públicament la seva emancipació respecte dels tres braços de la Cort General de Catalunya, els seus delegants originaris, als quals els reis cada vegada oferien menys ocasions de reunir-se.⁵

A mesura que el sis-cents avançava, a la Diputació se li multiplicaren les conjuntures per fer visible la seva significació política. Les biblioteques i arxius del país conserven desenes de memorials, al·legacions jurídiques, àdhuc mers pamflets promoguts per la Generalitat en què es denunciaven contrafaccions dels ministres i oficials de la monarquia al dret català.⁶ En aquells moments de la història, a molts catalans, àdhuc ben familiaritzats amb la institució, podia costar-los fer-se càrrec que aquesta, en la baixa edat mitjana, no havia estat concebuda per vetllar per l'observança dels drets del país sinó, de manera més simple i prosaica, per realitzar unes exaccions

4. PÉREZ LATRE, M., *Entre el rei i la terra: El poder polític a Catalunya al segle XVI*, Vic, Eumo, 2003. Del mateix autor, *La Generalitat de Catalunya en temps de Felip II: política, administració i territori*, Catarroja, Barcelona, Afers, 2004.

5. CAPDEFERRO, J., «Attès los dits diputats no eran sinó procuradors...: Relacions entre els braços i la Diputació del General durant la celebració de les Corts catalanes de 1599», dins *Ius Fugit* 10-11, 2001-02, pàgs. 849-870. El lector ha de tenir ben present que entre 1500 i 1550 se celebraren onze Corts catalanes; des de 1551 fins a 1600 aquest número baixà a quatre; en tot el segle XVII només es féu una assemblea i fou un fracàs sorollós: no arribà ni tan sols a cloure's.

6. PALOS, J. L., *Els juristes i la defensa de les Constitucions*, Vic, Eumo, 1997; SIMON TARRÉS, A., *Els orígens ideològics de la revolució catalana de 1640*, Barcelona, Abadia de Montserrat, 1999.

fiscals que permetrien pagar-li al rei els donatius que els estaments li voldrien concedir en les Corts per venir!⁷

«Los deputats y oydors, per raó de sos officis y per moltes y diverses dispositions de capítols de Cort, tenen obligació de servir y fer servir totes les constitutions de Cathalunya, capítols y actes de Cort, usos, costums y stils de la casa de la Deputació, y axí mateix tenen obligació de cobrar y exhigir los deutes de la Generalitat, arrendaments de bolles, taules foranes y altres...».⁸

Què en sabem, avui en dia, d'aquesta Diputació que, després de segles fent camí, en plena edat moderna, era —i movia— molt més que un simple erari? Li'n coneixem, ni que sigui parcialment, la quotidianitat i el cerimonial.⁹ Li'n sabem —ja ho hem avançat— la condició de nucli d'una sòlida clientela —que no necessàriament corruptela!— i la tenacitat a l'hora d'oposar-se a certs desigis de la monarquia. Per perfilar millor el retrat de l'organisme ens cal penetrar en alguns dels seus mecanismes interns, principalment el de la fiscalització o control de la gestió: pel que fa al segle XVII, la visita.¹⁰

7. Les funcions de vigilància del respecte envers el dret català se li adjudicaren de forma sobrevinguda a la Diputació després del compromís de Casp i l'accés al tron de Ferran d'Antequera, el primer rei de la dinastia Trastàmara. Vegeu la documentació adient a MONTAGUT, T. de, *Les institucions fiscalitzadores de la Generalitat de Catalunya (des dels seus orígens fins a la reforma de 1413)*, Barcelona, Sindicatura de Comptes de Catalunya, 1996, pàgs. 137-138 i 189.

8. La citació correspon al fiscal de la visita del General iniciada l'estiu de 1626, concretament al començament de la fonamentació de la seva querella núm. 136. ACA, Generalitat, V. G., vol. 83.

9. Sota la direcció de J. M. Sans Travé s'ha portat a terme la transcripció i publicació del conjunt de dietaris de la Diputació del General entre 1411 i 1714: *Dietaris de la Generalitat de Catalunya*, 10 vol., Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1994-2006.

10. Per a les èpoques anteriors, ja comptem amb l'estudi de T. de Montagut indicat a la nota 7 i amb I. Sánchez de Movellán, *Les institucions fiscalitzadores de la*

La visita de la Diputació es posà en funcionament de forma contínua i regular menys d'un any després de cloure's el procés assembleari i de creació normativa de les Corts celebrades a Barcelona el 1599. No era una novetat total al flamant palau de l'actual plaça de Sant Jaume, ni de bon tros. Sense anar més lluny, tenia un desventurat precedent concebut a les Corts de Montsó de 1585, que s'avortà quan Felip I (II), l'any 1593, suspengué unilateralment la norma que el reglamentava. La raó de la suspensió? Aital norma i dues altres que corren la mateixa sort havien anat generant unes dinàmiques quasi assembleàries entorn del restringit consistori de tres diputats i tres oïdors de comptes mitjançant el recurs sovintejat a comissions interestamentals paritàries de divuit persones.¹¹

El mecanisme ideat el 1599, tot i no mobilitzar en cap cas les divuitenes que la monarquia havia considerat intolerables, provocà des dels seus inicis i al llarg dels anys un augment prou remarcable —i, com veurem, no sempre pacífic— de la participació en la gestió de la cosa pública catalana. Analitzem-ho resumidament. La fiscalització es posava en moviment cada tres anys, al pic de l'estiu, quan es produïa el canvi reglamentari de dirigents a la Diputació. No provocava una paràlisi en l'acció ordinària de la institució. Altrament, es produïa una coincidència temporal dels nous càrrecs públics i els auditors dels que acabaven de cessar. Aquests auditors eren nou,

Generalitat de Catalunya (des de la reforma de 1413 fins al final del regnat de l'Emperador Carles I, el 1556), Barcelona, Sindicatura de Comptes de Catalunya, 2004. La visita que es practicà a la Diputació al segle XVII no ha rebut cap estudi monogràfic.

11. El virrei Manrique de Lara ja advertia a finals de 1587 dels efectes nocius a l'autoritat règia que comportaria la proliferació de divuitenes en molts afers de la Diputació: «Yo sospecho, según veo comenzar estos negocios con tantos diputados, que para cada negocio se [h]an nombrado diezyocho, y se yrán multiplicando con los negocios que subçedieren, y todos con votos desisibos, [h]a de dar este nuevo [redreç del General] a vuestra magestad gran fastidio». PÉREZ LATRE, M., *Les torbacions de Catalunya (1585-1593). De les Corts a la suspensió del nou redreç de la Diputació del General*, dins *Afers* 23-24, 1996, pàgs. 59-98. La citació és de la pàg. 64.

extrets a sort de les bosses de diputat i oïdor de cadascun dels tres braços —no podem parlar pròpiament, per tant, d'una ampliació de la base social. En totes les fases de la seva comesa preservaven escrupolosament la regla de la paritat entre estaments. Per a l'exercici de llurs funcions, els visitadors comptaven amb un aparell de suport —que escollien ells mateixos— format per un mínim de dos advocats (un feia les funcions d'assessor i l'altre feia d'advocat fiscal), un procurador, escrivans i oficials auxiliars, i tenien a disposició uns mitjans econòmics indeterminats que el regent dels comptes de la Diputació els havia de facilitar. Havien de substanciar tots els negocis en nou mesos: els tres primers servien per a la recollida d'acusacions —cada qüestió es vehiculava a través d'una querella— i la instrucció dels processos; els tres següents havien de servir als reus per preparar les seves defenses; en els darrers tres mesos es deliberava i es jutjava cadascuna de les causes. Les decisions dels visitadors, que s'havien de prendre per majoria i amb un vot de cada estament com a mínim, eren inapel·lables.

En quin grau, amb quin abast es produïa el procés de visita suara descrit? La fiscalització es projectava sobre tots els aspectes de la gestió dels dirigents i els oficials de la Diputació del Trienni clausurat. És a dir, no es cenyia, per exemple, a una mera revisió de llibres de comptes, a un repàs dels múltiples crèdits pendents de cobrament o a un control de si les deliberacions del consistori havien estat adoptades amb les formalitats preceptives. Per tant, sempre dins els contorns d'un judici estricte i del respecte al dret, la visita podia esdevenir una perillosa eina de censura política. O no era censura política retreure que diputats i oïdors de comptes s'haguessin abstingut de mobilitzar els recursos al seu abast per oposar-se a certes contravençions al bagatge jurídic de Catalunya?¹² No ho era tampoc inquirir obertament perquè, enmig de la tempesta que desfermà el nomena-

12. ACA, Generalitat, V. G., vol. 31, q. 30 i 59 de la visita començada l'estiu de 1605; vol. 35, q. 20 de la visita de 1608...; d'anys més endavant, volem posar l'accent sobre el vol. 95, q. 68 de la visita de 1632, que acusà els diputats i els oïdors de comptes de no haver defensat les constitucions del país quan el rei imposà el paga-

ment del bisbe de Barcelona com a nou virrei l'any 1622, havien ordenat que s'anotessin els vots particulars formulats en el si d'una junta de braços, esmicolant així l'aparença de consens —i, per tant, la solidesa— de la reunió?¹³ És indubtable que les persones que intervenien en el procés fiscalitzador, sia com a magistrats sia com a tècnics, entraven de ple en la cognició dels assumptes públics —per bé que a nivell de revisió de gestions ja realitzades i no pas en la presa de decisions en curs.

Amb el que portem referit, el lector podria estar admirat de les virtuts i potencialitats d'aquest règim de fiscalització. L'hem d'advertir que la visita de la Diputació del General no estigué ni de bon tros desproveïda d'ombres. Ben al contrari, des de l'albada del segle XVII, acumulà innumbrables fissures i punts crítics. Heus-ne aquí alguns que ens revelen els documents d'arxiu: Els processos i sentències de visita sobre diputats, oïdors i oficials principals de la casa del General —la situació fóra diferent per als càrrecs d'inferior categoria— reflecteixen una dinàmica relativament poc efectiva i menys eficient en el càstig dels abusos presumptament comesos. Per començar, els homes que podien aportar les proves *a priori* més contundents per incriminar els reus del procés de fiscalització eren oficials majors de la Diputació que es mantenien en les seves funcions un trienni rere l'altre —pensem en el regent els comptes, el racional o l'escrivà major. Testificaven amb cautela per complicitat amb els seus antics caps i/o per corporativisme amb altres oficials majors al costat dels quals haurien de seguir treballant. Segonament, els diputats, oïdors i càrrecs rellevants inculpats esgrimien invariablement, a l'hora de defensar-se d'una querella, que s'havien limitat a reproduir les pràctiques dels seus predecessors —a les seves mans, el costum, font

ment de la mitja annata a qualssevol detentors d'oficis i prebendes eclesiàstics i seculars proveïts per ell; vol. 103, q. 16 de la visita de 1635, per no haver-se oposat, diputats i oïdors, a tretze contrafaccions —entre les quals la suspensió d'activitats de la Reial Audiència o el trasllat d'aquesta a Girona.

13. ACA, Generalitat, V. G., vol. 74, q. 104 de la visita iniciada l'estiu de 1623.

legítima del dret a la Diputació, esdevenia un element desresponsabilitzador.¹⁴ Una i altra situacions expliquen que, en les sentències de la visita, moltes acusacions aboquessin a una absolució per insuficiència o inconsistència de proves o perquè no es demostrava que els inculpats haguessin actuat amb frau, dol o barateria. Les resolucions condemnatòries requeien majoritàriament sobre els servidors de la Diputació de nivells mitjà i/o baix. Les relativament escasses sentències que afectessin els agents de nivell superior no feien patir els reus perquè sabien que els visitadors i/o els diputats, oïdors, assessors ordinaris, etc. del trienni en curs i dels anys posteriors¹⁵ difícilment n'assegurarien l'execució.¹⁶

Tot i les dites mancances i d'altres que no esmentem, des de 1599, trienni rere trienni, el procediment de la visita generà una dinàmica molt sanitària en el si de la Diputació del General i, en definitiva, entre els homes que s'hi bellugaven. El sol escrípol, l'aprensió que suscitava el control regular —i la publicitat que l'acompanyava!—, actuaren com a factors inhibidors, com a dic de contenció d'excessos i abusos. La posada en funcionament de la visita feia que

14. ACA, Generalitat, V.G., vol. 29, camisa 73, escrit de descàrrec general lliurat el 10 de març de 1606. Vegem amb quin candor —i cinisme!— els consistorials del Trienni de 1602 apel·laven al costum per defensar-se de les envestides dels agents que els fiscalitzaven: «Lo procurador fiscal ha presentadas tanta multitud de quereles contra dits deputats y oïdors [...] y totes elles són generals del consistori y desl liberationes en les quals no [h]y por [h]aver dol, frau ni barateria, y de coses ordinàries de la Diputació, de les quals ha feta admiració com si fos un home que novament fer vingut de les Índies, volent que de totes se li done raó».

15. El capítol 1 del redreç del General de 1599 deixà massa oberta l'atribució de la competència sobre l'execució de les sentències de visita de la Diputació. Aquesta indefinició ocasionà greus disputes entre consistorials i visitadors: vegeu, per exemple, ACA, Generalitat, V. G., vol. 25 (visita del 1602), cam. 57 i 59; vol. 26 (1602), cam. 69; vol. 29 (1605), cam. 77 (*partim*); *Dietaris de la Generalitat*, vol. III, Barcelona, 1996, pàgs. 539 i 843-844 (14-VI-1606). Aitals disputes acabaren redundant en una impunitat material de no pocs condemnats.

16. La inexecució de sentències de visita es reflecteix, entre molts altres llocs, a ACA, Generalitat, V. G., vol. 29 (1605), cam. 78-82; vol. 36 (1608), apartat 1r q. 17; vol. 71 (1623), q. 9; vol. 82 (1626), q. 96; vol. 103 (1635), q. 37...

s'exposessin a la llum pública les vergonyes de persones més o menys preeminents que en d'altres espais polítics ni es sospitarien. Davant d'aquest fet, no és d'estranyar que als caps visibles del mecanisme fiscalitzador se'ls veiés amb reticència!

El juny de 1627, un dels procuradors que gestionava els plets de Tortosa a Barcelona veia claríssim que a la ciutat de l'Ebre li podia resultar nociu tenir contractat com a advocat per a una causa Cristòfol Fumàs i Desplà, visitador de la Diputació en actiu —pitjor encara, a punt de fer públiques les seves conclusions: «En esta ocasió lo dotor micer Fumàs està malquist en esta siutat [*i. e.* Barcelona] per respecte de sa visita, i-ms causarà algun dany en dita causa...».¹⁷

I no era sols la impopularitat dels visitadors el que es disparava mentre el procés de fiscalització estava en curs. Paral·lelament tenia lloc un eloqüent desplegament massiu de mitjans per part dels visitats. Aquests buscaven el patrocini dels millors advocats del país; endemés, es feien redactar i imprimir prolixes al·legacions jurídiques per rebatre les acusacions rebudes i salvar l'honor en societat.¹⁸

Sovintejadades friccions dels visitadors amb els consistoris en exercici

Els visitats no eren els únics que es defensaven aferrissadament del mecanisme fiscalitzador i, si podien, l'entorpien per mitjà d'impugnacions de tota mena. Els diputats i oïdors de comptes recentment estrenats en els seus càrrecs també protagonitzaven contenciosos amb els auditors i els obstaculitzaven la tasca —perquè la consideraven odiosa, es deia molt gràficament.¹⁹ Sabedors que tres

17. Arxiu Històric de les Terres de l'Ebre (AHTE), Correspondència municipal de Tortosa, vol. 11, carta de 16-VI-1627 de Francesc March als dirigents tortosins.

18. A tall d'exemple, Biblioteca del Col·legi d'Advocats de Barcelona, Al·legacions, 42-5; Arxiu Històric Provincial de Girona, Fons Pella Forgas, vol. 203 (I.3.5), folis 317-322.

19. ACA, Generalitat, V. G., vol. 26 (visita de 1602), cam. 69, folis 4022r-4023r (29-X-1602); vol. 29 (1605), cam. 73 (15-XII-1605)...

anys més tard passarien per les mans d'un comitè i un procés homòlegs, maldaven per evitar la més mínima extralimitació dels que estaven activats: denunciaven que els era difícil gestionar la Diputació si els seus subordinats no disposaven de documentació que se'ls estava revisant,²⁰ censuraven els intents dels visitadors de substantiar afers que ells i els assessors ordinaris de la institució ja estaven jutjant²¹ o criticaven excessos de personal auxiliar i de despeses dels visitadors.²² Aquests darrers no es quedaven de braços plegats davant d'aitals acusacions. Ben al contrari, feien tot el que estava a la seva mà per evitar que els diputats s'erigissin en «visitadors dels visitadors».²³ Vista amb perspectiva, aquesta espiral de tensió no reflecteix sinó que la fiscalització anava ocupant el lloc i exercint la missió de sanejament que el legislador li havia encarregat.

Com més s'evidenciava l'envigoriment de la visita? Els successius equips de fiscalització feren temptatives de corregir actuacions que encara produïen efectes —i no pas només passades i tancades: així, començaren a dictar advertiments sobre els defectes que patia un arrendament del dret de la bolla en vigor²⁴ o sobre l'oportunitat dels sistemes de capbreu que el General estava aplicant en un determinat moment.²⁵ En la Diputació, encara que tingués lloc un relleu en el govern cada trenta-sis mesos, es produïa una línia de continuïtat en la gestió institucional. A causa d'aquesta continuïtat, la visita corria contínuament el risc de ratllar l'extralimitació jurisdiccional. Perquè, on es trobava el límit exacte entre la revisió de la tasca feta

20. Els dietaris eren el lloc preferit per fer constar el bloqueig parcial de la institució a causa de la manca provisional de llibres i processos, *Dietaris de la Generalitat*, vol. III, *cit.* pàg. 446 (9-I-1603), pàg. 528 (20-XII-1605), pàg. 537 (5-V-1606), pàg. 610 (26-XI-1608), pàgs. 620-621 (8 i 9-I-1608), pàgs. 833-834...

21. *Dietaris de la Generalitat*, vol. IV, Barcelona, 1997, pàg. 58 (22-V-1612), pàgs. 335-336 (9 i 10-V-1618).

22. Vegeu-ne un cas particularment sorollós: *Ibidem*, pàgs. 2-4 (25-VIII-1611).

23. S'empra aquesta afortunada i il·lustrativa expressió a ACA, Generalitat, V. G., vol. 35 (1608), q. 14.

24. *Dietaris de la Generalitat*, vol. III, *cit.* pàg. 438 (24-IX-1602).

25. *Dietaris de la Generalitat*, vol. IV, *cit.* pàg. 327 (19-I-1618).

i la supervisió —o l'ordenació!— de l'activitat en curs? No sempre era senzill establir-ho. Amb aquest interrogant entrem de ple en el tema de la creació del dret per part de les visites del General.

Des de 1602, en què començà la segona visita posterior a les Corts de 1599, les sentències del procés fiscalitzador s'anaren afermant com una nova font reguladora de la Diputació del General. Esdevingué habitual citar-les i emprar-les com a fonament de dret en les querelles, defenses i sentències de les visites successives. Per tant, s'erigiren en un precedent que els magistrats i oficials de la institució haurien de tenir en compte en el seu quefer diari. Fins aquí estaríem parlant de creació del dret en un nivell estrictament jurisprudencial. També n'hi hauria d'altres tipus: amb el pas dels anys, els visitadors anirien donant paulatinament a les seves resolucions un to més incisiu i, el que és més interessant, una major projecció futura —simptomàtica de vocació normativa. Vegem-ho per fases: durant la dècada de 1600, en les sentències no es dictà pròpiament dret nou; només s'invità, sobretot després de mantes absolucions, a recordar i complir certs capítols de Cort; com a molt es suggeriren alguns retocs menors —gairebé diríem reprovacions i consells paternals— en la gestió de la cosa pública.²⁶ El vocabulari és prou explícit: «Encarregam... advertim... correctió... tingan cuydado...». Així, es seguia el sentit d'un dictamen formulat per diversos alts magistrats regis del Principat el desembre de 1605:

«Los visitadores no poden ordenar cosas novas, però poden excitar que los officials del General y Diputació guarden los capítols de Cort y altres ordinacions per lo consistori fetes per lo bon exercisci de son officio».²⁷

26. ACA, Generalitat, V. G., vol. 26, cam. 74: en comptes de posar en entredit múltiples abusos que es cometien al General en repartiments d'estrenes amb motiu de festivitats, la sentència de visita encarregà als diputats que aprofitessin aitals distribucions dos o tres dies abans de la data commemorada per facilitar la identificació del nexa entre deliberació i festa.

27. *Dietaris de la Generalitat*, vol. III, *cit.* pàgs. 826-827, cap. 3 (14-XII-1605).

Els responsables de la visita iniciada l'estiu de 1611 introduïren en llurs resolucions algunes consignes en un nivell que avui anomenaríem reglamentari: per exemple, per evitar que es repetissin certs desordres financers, precisaren el contingut d'un precepte dictat per la Cort de 1599 que s'havia demostrat massa inconcret i, conseqüentment, ineficaç: al capítol del redreç 2/1599, que havia pretès restringir de forma genèrica les ocasions en què els diputats i oïdors podrien gastar a compte del General, se'l complementà amb una taxació estricta de les quantitats que es podrien destinar a guants o ramallets d'or barbarí, música i verguetes amb motiu de justes, torneigs o diades de Sant Jordi.²⁸ Naturalment, la iniciativa dels visitadors no passà despercebuda. Se la qualificà d'«alguns redreços y reformes convenients al bé y útil de dit General.»²⁹ Voldríem subratllar l'ús de la paraula «redreços» en aquest context.

En les sentències de la visita de 1614 s'emprà repetidament l'expressió «vagin molt remirats» per vehicular advertiments a diputats, oïdors i oficials «que són y seran». Cal ubicar aquests matisos en el marc de la progressió que anunciàvem, sobretot pel que fa a la projecció al futur de les resolucions. Es desenvolupà el capítol del redreç 22/1599, que perseguia combatre la proliferació de substituïts que cobrien les absències d'oficials de la Diputació pretesament malalts: la visita instituí l'obligació dels diputats de comprovar amb certificats mèdics si aquestes absències eren justificades; també ordenà un control dels guariments per assegurar la promptitud de les reincorporacions.³⁰ L'afany de taxació de les despeses faedores pel consistori es tornà a manifestar, aquesta vegada sobre les vitualles que es consumien abundantment en conjuntures institucionals diferents a les estipulades: no es podrien dependre més de cent ducats anuals en aital concepte.³¹

28. ACA, Generalitat, V. G., vol. 214, cam. 160, folis 239r-241v, corresponent a les q. 88 i 99 (13-VI-1612).

29. ACA, Generalitat, V. G., vol. 215, cam. 12; documentació de 1617, en referència a 1611.

30. ACA, Generalitat, V. G., vol. 58, cam. 150, folis 26v-27r (22-VII-1615).

31. *Ibidem*, folis 202r-203v (22-VII-1615).

La fiscalització successiva, amb una ulterior precisió normativa, s'encarregaria de tallar de soca-rel qualsevulla picaresca: prohibiria compensar els excessos en menjar i beure dels primer/s anys del trienni amb els estalvis dels següents i a la inversa.³² La visita de 1617 també seria la primera a usar el terme «exhortar», i ho faria per manar als diputats i oïdors en exercici que complissin amb una directriu nova: la d'assegurar la presència de nou testimonis en l'extracció dels habilitadors que intervindrien en futurs actes d'insaculació de la Diputació.³³

Contra la persistent tendència creadora de dret suara descrita, s'aixecà en el consistori vigent un cert malestar que obligaria l'equip fiscalitzador a fer públic el següent missatge tranquil·litzador a mitjan juny de 1618:

«Lo que los senyors visitadors han fet acerca de ordinacions, no [h]u han fet per innovar cosa alguna, sinó per a què les deliberacions se observen, y les ordinacions vellas de la present casa se guarden a la letra.»³⁴

Resumint, observem com l'antiga Generalitat, a través dels seus mecanismes de control intern, anava desplegant autònomament la seva reglamentació. La visita acabava actuant no sols com a depuradora —i, en certa mesura, com a concurrent— de l'antany omnipotent directori d'alts càrrecs del General, ans també com a motor d'actualització i concreció del dret de la casa.

Arribats a aquest punt, hom es pregunta: era natural aquest procés? Constatem que era comprensible, àdhuc desitjable, donada l'absència de convocatòries de Corts per part dels Àustria. Cal que

32. ACA, Generalitat, V.G., vol. 61, post 73 cm del llom, folis 219r-220r, q. 41 (13-VI-1618).

33. *Ibidem*, folis 224[bis]r-226r, q. 64 (13-VI-1618). La presència de testimonis en aitals actes estava provada des de 1603, però no era obligada. L'any 1615 dividí el consistori arran d'una disputa sobre precedències entre estaments.

34. *Dieteris de la Generalitat*, vol. IV, *cit.* pàg. 340.

tinguem present que tradicionalment les Corts haurien estat l'ocasió propícia perquè els tres estaments de Catalunya, delegants autèntics de la Diputació del General, revisessin la comptabilitat de l'organisme delegat —mitjançant l'obertura i crítica del balanç del General—, establissin normes per al seu govern futur —a través del redreç del General— i, eventualment, oïssin greuges imputables als seus dirigents i oficials. En no haver-hi assemblees, el 1611, el 1614 o el 1617 les llacunes i inadequacions normatives es feien sentir. La situació s'agreujaria l'any 1620, quan Felip II (III de Castella) feia vint-i-dos anys que dirigia les regnes de la monarquia hispànica i, des de l'accelerat procés parlamentari de juny-juliol de 1599, no havia convocat els braços del Principat i els comtats. L'equip fiscalitzador provaria de minorar les conseqüències negatives d'aquest retard.

La controvertida visita de 1620-1621:
un redreç encobert per a la Diputació?

Els nou visitadors que iniciaren les seves tasques al cap de l'estiu de 1620 no tingueren un mandat gens tranquil. D'entrada, constatem que demostraren una manca total i absoluta de mà esquerra, i és que el seu desig per censurar i esmenar les tasques dels altres no anà acompanyat d'una autocontenció; ben al contrari, generaren un volum inèdit de despeses —unes vint-i-quatre mil lliures barceloneses, poc menys del doble que la visita més costosa de les fetes fins aleshores.³⁵ El consistori que anava afermant el seu govern triennal no s'estigué de denunciar que l'equip de fiscalització semblava un pou sense fons, la qual cosa suscità fortes tensions. Aquestes obligaren a recórrer a la mediació de dotze magistrats de la Reial Audiència de Catalunya,³⁶

35. L'oidor eclesiàstic del trienni de 1620, Miquel Massip, qualificaria aquest excés de «cosa lastimosa» —ACA, Generalitat, V. G., vol. 71, q. 129, declaració testifical de 10-XII-1623. ¿Potser encara estava escruixit perquè els visitadors haguessin gastat tres mil lliures només en concepte de roba de dol per la mort de Felip II (III)? —ACA, Generalitat, V. G., vol. 70, cam. 253, pòlissa CXXII de 27-IV-1621.

tot un símptoma de la difícil convivència entre els dos poderosos grups que estaven coincidint, amb diferents missions, al capdavant de la Diputació. Feia tres lustres que no es requeria l'ajut dels consellers del rei perquè pacifiquessin contencions entre visita i consistori: llur intervenció havia estat jutjada oportuna a principis del segle, quan el capítol 1 del redreç de 1599 feia les primeres passes i evidenciava ambigüitats i mancances,³⁷ però ja a partir de 1606 s'havien aixecat veus que postulaven una altra via, la dels arranjaments interns, que no lesionaria l'autogestió de la cosa pública catalana.

Els diputats no ho podien haver dit més clarament: calia impedir que les seves controvèrsies amb els visitadors fossin portades davant dels ministres regis, «que en tot havien sempre de prefferir la superioritat de la suprema regalia»; els visitadors, com a «més obligats a mirar per lo augment y honor de la casa de la Diputació, com a part de aquella», no havien de «dar ocasió» perquè els diputats «fossen inquietats» per un tribunal aliè.³⁸

Fet aquest preàmbul, reprenem el fil discursiu que ens ocupava: la decidida participació dels agents fiscalitzadors de la Diputació en la regulació del General de Catalunya. El 14 i el 15 de juny de 1621, quan es trobaven a les acaballes del seu mandat, els visitadors malbaratadors mencionats unes línies més amunt s'adheriren a la dinàmica de marcatge del que haurien de ser les funcions dels magistrats i oficials de la principal institució permanent catalana. Rubricaren algunes de les seves sentències amb unes fermes directrius perquè les irregularitats detectades —i, per regla general,

36. El dictamen dels ministres regis podia satisfer ambdues parts: reconeixia que els diputats no podien privar la visita dels fons que demanés, però també s'exclamava de les despeses exorbitants dels auditors: *Dietaris de la Generalitat*, vol. IV, cit. pàgs. 482-485 (8/12-VII-1621).

37. *Dietaris de la Generalitat*, vol. III, cit. pàgs. 467-468 (2 i 14-X-1603) i pàg. 473 (19-XI-1603); pàgs. 526-527, 826-827 (3 i 14-XII-1605); pàg. 529 (30/31-I-1606); pàg. 533 (16-III-1606).

38. ACA, Generalitat, N, vol. 26, folis 54v-55r (2-III-1606). Algunes errades de transcripció d'aquest passatge als *Dietaris de la Generalitat*, vol. III cit., pàg. 532, fan aconsellable recórrer a la font original.

disculpades— no es repetissin, és a dir, amb unes ordinations. Termes i expressions com «amonestam... exhortam... deputats que avui són y per temps seran... de aquí avant no sie lícit» que usaren amb profusió no admeten dubtes sobre com els nou jutges es veien a si mateixos com un òrgan creador d'obligacions per als diputats en exercici i per als que vindrien posteriorment. Així, consolidaven obertament l'exercici d'una competència innovadora del dret que els seus antecessors ja havien insinuat i practicat i que, com hem dit, només estava legítimament reconeguda als tres braços reunits en Cort —i, de forma subsidiària, als mateixos diputats i als oïdors de comptes, sempre dins dels límits estrictes dels preceptes dictats pels estaments. Per molt lloables que poguessin ser —si ho eren!— les intencions de l'equip fiscalitzador, la seva materialització no abelliria precisament al consistori en exercici... Començant per una sentència en què es prohibia a qualsevol diputat o oïdor present i/o futur la percepció de porcions dobles d'estrenes, menjars i exquisideses quan l'altre consistorial del seu estament fos absent de la Diputació.³⁹

Vegem quatre altres exemples de com els visitadors del trienni de 1620 desplegaren la «seva» missió innovadora del dret:

- a) Postularen que es restringís el marge de discrecionalitat dels diputats i els oïdors de comptes en l'adjudicació d'obres menors als edificis del General.⁴⁰

En el capítol del redreç 30/1599, la Cort havia disposat que els membres del consistori no podrien encarregar obres superiors a les tres-centes lliures de forma arbitrària, sinó que haurien de

39. ACA, Generalitat, V. G., vol. 70, cam. 254, foli 58r, corresponent a la q. 64 (14-VI-1621).

40. Deliberació adoptada sobre la base de la qüestió jutjada en la q. 97: ACA, Generalitat, V. G., vol. 70, cam. 254, folis 52v-53v. L'ordinació pròpiament dita no apareix en la dita camisa, com correspondria. Versemblantment figurava entre els folis 67 i 183, que foren arrancats de l'ubicació original. No obstant aquesta mutilació, coneixem l'ordinació a través de la font citada a la nota 46.

fer una convocatòria pública i haurien d'adjudicar els treballs a qui fes la proposta més econòmica. Els visitadors del trienni de 1620 introduïren una nova regla en la matèria: també les obres d'un import estimat en menys de tres-centes lliures estarien subjectes a un major control; l'elecció del paleta o el fuster seria lliure, però la contractació caldria fer-la a preu fet —a un preu tancat que inclogués totes les partides del pressupost. Ningú s'ha de sorprendre que es prengués aquesta determinació, puix s'havia estès la trampa de dividir les obres grans en diferents fases fictícies pressupostades en menys de tres-centes lliures per fer-ne les adjudicacions a dit; d'altra banda, en l'execució d'obres menors es facturaven —i pagaven— hores extraordinàries, materials no destinats als edificis de la Diputació...

- b) Imposaren als professionals jurídics de la Diputació l'obligació de substanciar amb celeritat certes causes judicials contra deutors del General que eren sistemàticament obstaculitzades per les mullers d'aquests:⁴¹

Al final de la dècada de 1610, sobre la taula dels assessors ordinaris i l'advocat fiscal s'amuntegaven nombrosíssims casos de característiques molt similars; corresponien a processos de constryiment contra deutors del General, incoats davant del tribunal de la Diputació, en els quals havien comparegut les esposes dels encausats prenent que no es podien executar els béns de llurs marits perquè elles hi tenien un dret preferent en virtut de crèdits dotals i anàlegs. Els visitadors que actuaren entre 1620 i 1621, per desencallar la improductiva acumulació de plets, imposaren als juristes de la Diputació uns terminis rígids de sis mesos —un any en certs casos— perquè resolguessin els expedients endarrerits. També fixaren un protocol d'actuació per al futur amb la finalitat que el problema no es tornés a suscitar.

41. L'original d'aquesta ordinació també s'ha *perdut*. En tenim notícia pel document citat a la nota 46.

- c) Concretaren qüestions contingudes en sentències de visites anteriors. Un cas ens ho il·lustrarà: malgrat que el capítol 97 del redreç de 1599 havia prohibit taxativament la creació de nous oficis a la Diputació, els visitadors de 1606 reconegueren formalment la possibilitat que dues oficines centrals de la institució, la del racional i la del regent dels comptes, mantinguessin uns escrivans adjunts. Ho feren per pal·liar la saturació de treball dels dits despatxos. Aquesta cobertura jurídica s'amplià en la visita de 1620 amb una taxació dels salaris màxims que els adjunts en qüestió podrien percebre —val a dir que se'ls reforçava la cobertura jurídica però se'ls limitaven severament els ingressos!⁴²
- d) Conceberen i redactaren un reglament per a la gestió i administració de la flota de galeres del General erigida per mandat de les Corts de 1599 —i des d'aleshores mancada d'un cos normatiu articulat. En aquest reglament, delimitaren les responsabilitats dels diferents oficials sobre el personal, l'aprovisionament, els comptes, etc. de les galeres en qüestió. Arribaren fins a estipular penes per als contrafactors de gairebé totes i cadascuna de les ordinacions; i les penes no eren precisament suaus: privació de l'ofici, pèrdua del salari d'un any o d'uns mesos, sancions de cent o de vint-i-cinc lliures...

Assumptes com aquests i altres precedentment presentats, referents a àmbits prou diversos, no eren pas menors. Afectaven de ple la jurisdicció de diputats i oïdors de comptes i la gestió quotidiana de les seves estructures personals i materials de suport. Així, és comprensible que al consistori es produís una certa agitació en saber que, una vegada més, eren objecte d'instruccions per part dels visitadors. L'agitació encara creixeria setmanes més endavant, a mitjan juliol de 1621, quan l'equip fiscalitzador, en un gest inèdit —cal subratllar-

42. ACA, Generalitat, V. G., vol. 70, cam. 254, folis 62v-64v, sentències de les q. 17 i 13 (14-VI-1621).

ho—, donés a conèixer la segona iniciativa de la seva operació reformadora: la publicació de dos llibres —potser fóra millor dir opuscles, donada la seva poca extensió.⁴³

El primer portava per títol «Capítols resultants de las sentèncias fetas per los molt il·lustres senyors visitadors del General de Catalunya acerca dels càrrechs dels oficials de la casa de la Diputació y General de Barcelona y altres publicadas en lo any MDCXXI». Els visitadors n'havien omplert les pàgines amb un recull dels preceptes que consideraven essencials per al regiment del General. Així ningú no podria excusar-se'n al·legant desconeixement, i no hi hauria tant de marge per a «notables descuyts, y errors». Aitals preceptes eren de naturalesa i procedència vària: n'hi havia d'extrets de l'antiga compilació anomenada «Llibre dels Quatre Senyals»,⁴⁴ hi havia capítols d'un enigmàtic volum anomenat «Llibre negre»,⁴⁵ fragments dels quaderns dels redreços aprovats els anys 1585 i 1599 i, el més nou de tot —irritant, segons qui ho valorés—, les ordinacions establertes a partir de les sentències del procés fiscalitzador que s'acabava de cloure i altres dels anys precedents.⁴⁶

El segon llibre, gairebé homònim —«Capítols y desliberacions resultants de las sentèncias fetas per los molt il·lustres senyors visi-

43. La impressió —obra de Jeroni Margarit— i el relligat d'aquests foren pagats respectivament el 16-VI i el 2 i el 15-VII-1621, la qual cosa certifica la conclusió dels treballs editorials: ACA, Generalitat, V. G., vol. 70, cam. 253, pòlisses CXXX, CXXXIV i CXXXVI.

44. Se n'acaba de publicar un facsímil, *Llibre dels quatre senyals*, Barcelona, Ed. Base, 2006, amb estudi introductori de T. de Montagut.

45. Un compendi d'ordinacions dels diputats fet al segle XVI? Ens ho fa pensar ACA, Generalitat, V. G., vol. 70, cam. 254, sentència a la q. 34. Hi ha més dades útils sobre el «Llibre negre» —poc conegut pels mateixos oficials de la Diputació a l'edat moderna—, *ibidem*, vol. 61, primera sentència de la visita de 1617 (1-IV-1618).

46. Per exemple, trobem als folis 7r (§ 37) i 8v (§ 12) l'ordinació referida a la nota 39 que limitava la percepció d'estrenes als diputats i oïdors; al foli 6v (§ 34), la relativa a les adjudicacions d'obres menors a la Diputació; als folis 13r (§ 17 i 18) i 13v (§ 4), la que impel·lia els assessors ordinaris i advocat fiscal a substanciar certes causes amb celeritat; als folis 31v (§ 43) i 44r (§ 40), les que taxaven el salari màxim per percebre pels escrivans adjunts al racional i al regent dels comptes.

tadors del General de Catalunya acerca dels càrrechs dels oficials de la squadra de las galeras de Catalunya y otras subjectes a la present visita publicadas en lo any MDCXXI»—, es cenyia a qüestions relatives a la gestió de les galeres del General.⁴⁷ Ja hem dit que la flota de la Diputació també havia estat objecte d'un seriós toc d'atenció dels visitadors dels anys 1620-1621. Aquest volum, malgrat ser el més incisiu,⁴⁸ quedà relativament eclipsat per la seva marcada especialització, per la qual cosa no li dediquem el temps que sí que concedim a l'altre.

Desapassionadament, els «Capítols resultants de las sentències...» segurament mereixien ser aplaudits, per tres raons sobretot:

- a) *La selecció i compilació de normes vigents del General era necessària.* A principis del segle XVII era evident que els capítols de Cort de 1413 i 1420, fonamentals per definir la planta de la institució en el seu temps, havien quedat parcialment derogats sia per capítols del General o capítols del redreç posteriors sia pels usos i estils de la casa.
- b) *Els visitadors executaren amb gran correcció les esmentades selecció i compilació.* Els jutges de la visita i els seus assessors no es limitaren a complir amb l'expedient sinó que feren acuradament la feina que s'havien fixat. Els «Capítols resultants de las sentències...» constituïen una meritòria compilació. Millor dit, eren un meritori repertori o breviari, perquè a la pràctica el llibre s'acostava més a aquests gèneres que no pas a un recull exhaustiu de les obligacions dels càrrechs de la Diputació. Als seus cura-

47. El trobem inserit entre els folis 271 i 272 de ACA, Generalitat, V. G., vol. 70, cam. 255. L'original de les sentències de visita sobre gestió de les galeres del General sí que es conserva íntegre i serveix per visualitzar com es pogueren formular les ordinacions, de les quals hem lamentat la pèrdua a les notes 40 i 41.

48. Els capítols normatius relatius a galeres no sols incorporaven clàusules penals, com hem anticipat, sinó també una dura exhortació als diputats i oficials a jurar que els complirien i els farien complir. En cas de descuidar la vigilància, haurien de pagar de llurs butxaques tots els danys que en resultarien a la flota del General. Vegeu-ne el cap. 79 –el darrer.

dors els havia calgut seleccionar les parts rellevants i vigents dels preceptes reguladors del General, i aquestes s'havien ordenat per matèries —en funció dels oficis. Dins de cada capítol s'havia seguit un criteri expositiu cronològic, molt útil per comprendre l'evolució històrica dels diferents càrrechs. Finalment, s'havia fet més entenedor el llenguatge.

- c) *La impressió del text suposaria un abaratiment de costos en relació amb el sistema de còpia manual.* A la dècada de 1620, el «Llibre dels Quatre Senyals», malgrat estar superat en molts aspectes, seguia sent un text del qual no podien freturar els nous dirigents, visitadors i oficials destacats de la Diputació quan iniciaven els seus càrrechs. La institució pagava vint lliures per hom perquè se'n fessin còpies manuscrites, la qual cosa provocava unes despeses tan considerables com injustificables —¿potser els ajuts de vint lliures anaven a raure a la butxaca dels seus destinataris, els quals compraven els llibres preceptius d'ocasió?⁴⁹ La idea d'imprimir un document que compendiés aquest «Llibre dels Quatre Senyals» i altres regles vigents era, per tant, prou encertada també des del punt de vista financer.

Ai las!, el consistori de la Diputació en funcions no ho trobà gens afortunat, ni del dret ni del revés. No hi veia les virtuts suara indicades, sinó només la versió impresa de les ordinacions dictades en (i/o a partir de) les sentències de la visita del mateix 1621 o de 1618. Els diputats i els oïdors de comptes, tan bon punt tingueren notícia de l'aventura editorial empresa pels visitadors, convocaren catorze juristes per demanar-los assessorament. Aprofitaren l'avinentesa per explicar-los altres punts de fricció que tenien amb els nou auditors. I és que l'equip fiscalitzador no veia l'hora de posar terme a les seves funcions. És més, presumptament quatre dels seus homes es mantenien actius i investigaven la gestió del

49. Ens en desperta la sospita ACA, Generalitat, V. G., vol. 88, q. 149 de la visita de 1629.

consistori i els oficials en exercici! Tot plegat era il·lícit, ja que la visita, com hem vist, tenia uns terminis peremptoris i només podia revisar les actuacions del trienni ja conclòs. Els diputats oïren el que desitjaven dels seus catorze consultors en relació amb el controvertit llibre «Capítols resultants de las sentèncias...»: que els visitadors havien comès una greu extralimitació.⁵⁰ Possiblement maldaren perquè tots els exemplars del volum fossin destruïts o, si més no, perquè se'n retiessin certs passatges...⁵¹ Els seus esforços foren en va. També ho foren els intents d'aproximació dels juristes de la Diputació i els que assessoraven la visita. Calgué, novament, recórrer a l'autoritat dels doctors del Reial Consell.⁵²

Aquests donaren el seu veredictes a finals d'octubre.⁵³ El pronunciament significaria una de freda i una de calenta per a cadascuna de les parts. Pel que feia al cas precís de l'imprès «Capítols resultants de las sentèncias», els magistrats regis reconegueren als visitadors l'encert d'haver assumit la tasca recopiladora dels capítols del General fins aleshores esparsos; els lloaren igualment la publicitat que havien fet de les sentències que tant ells com alguns dels seus predecessors havien dictat vàlidament, «puis de les sentències ningun oficial podie al·legar ignorància, estant en dit libre refferides»; ara bé, també declararen que les ordinations que els visitadors havien decretat i afegit al recull normatiu havien de ser tingudes per no fetes —d'aquesta manera, n'apuntaven la il·legimitat. Això sí, com que moltes d'aïtals ordinations els semblaren prou oportunes, encomanaren al consistori que reflexionés sobre aquestes i en dictés de similars. Amb aquest encàrrec, en el fons els doctors del Reial Consell estaven llo-

50. *Dietaris de la Generalitat*, vol. IV, *cit.* pàgs. 497-499 (27-VII-1621).

51. ACA, Generalitat, N, vol. 180, foli 705v (deliberació dels diputats i oïdors de comptes de 17-XI-1621): La frase «se és hagut dit libre de reformar y corregir» ens fa pensar que es buscà una solució de compromís per al text. Ara bé, no tenim cap indicatiu que fos reimprès.

52. ACA, Generalitat, V. G., vol. 71, q. 129: tot aquest enrenou de consultors ocasionaria elevades despeses que a partir de 1623 serien objecte de fiscalització —i d'absolució, *ibidem*, vol. 79, sentència de 18-V-1624.

53. *Dietaris de la Generalitat*, vol. IV *cit.*, pàgs. 513-514 (30-X-1621).

ant la iniciativa dels auditors reformadors. El temps s'encarregaria d'acabar-la de canonitzar: amb els anys, les vicissituds de l'estiu de 1621 s'oblidarien. En canvi, perviurien els volums impresos on cada oficial de la Generalitat podia conèixer les seves obligacions, i les polèmiques ordinations dels visitadors dels anys 1620-1621 s'incorporarien de forma natural en el bagatge normatiu de la Diputació.⁵⁴ Sens dubte contribuiria a donar-los valor el fet que les Corts de 1626-1632 —on, per cert, plourien crítiques sobre els elevats costos de les visites del General—⁵⁵ no donessin fruits: en definitiva, que la Generalitat es quedés sense veure la seva reglamentació interna posada al dia de la forma legítima i tradicional.

A tall de conclusió

¿Hi havia animadversions personals rere la voluntat de control i de redreçament particularment estrictes que demostraren els visitadors de la Diputació els anys 1620-1621? Les dades de què disposem no ens permeten respondre en un sentit unívoc. De fet, no ens cal; amb o sense enemistats i/o filiacions contraposades, el fil argumental que seguim es mantindria intacte: fos per culpa de tensions internes o enmig d'una bassa d'oli, la Diputació del General de començaments del segle XVII, gràcies a la implantació efectiva i regular del mecanisme fiscalitzador de la visita, aconseguiria un notable increment del nombre de persones que s'implicarien en la seva gestió tècnica i política. Malgrat tots els seus defectes i la seva eficiència relativa, la visita actuaria com a factor de sanejament de la poderosa institució i com a dic de contenció de la comissió d'abusos. Les seves sentències es convertirien en font del dret per als directius i

54. Així, serien emprades profusament com a fonament de querelles d'ulteriors processos de visita del General, ACA, Generalitat, V. G., vol. 219, q. 78 (1626); vol. 87, q. 5 (1629) —per citar dos exemples entre mil.

55. Vegeu el procés del braç militar: ACA, Generalitat, N, vol. 1057, folis 71-72 (6-IV-1626); vol. 1058a, foli 456 (10-V-1632).

oficials per venir.⁵⁶ Encara més, davant la inoperància dels mecanismes autènticament legítims d'actualització del dret de la Diputació, la visita serviria —no sempre de forma pacífica— per fer cops de timó, posar ordre al bagatge normatiu existent i marcar noves directrius; generaria uns capítols del redreç encoberts,⁵⁷ uns sistemes d'autoreglamentació institucional que creiem simptomàtics d'un avenç en l'autogovern.

El poder dels braços durant la Cort General de 1626

Acabem d'il·lustrar de quina forma, a la Catalunya de les primeres dècades del segle XVII, part del buit deixat per la negativa del rei a convocar Corts l'omplia la principal institució permanent de legitimitat ascendent del país. L'interrogant era: què succeiria si el monarca tornava a prendre la iniciativa de reunir els estaments de la terra? Què es podia esperar d'una celebració de noves Corts? És ben sabut que, a Catalunya, les Corts —o, més pròpiament, la Cort General— eren la clau de volta del sistema pactista des dels punts de vista polític i simbòlic.⁵⁸ Les seves atribucions, com succeïa als regnes veïns d'Aragó i de València, eren molt àmplies: l'assemblea preparava i redactava la legislació general de la província —per bé que

56. La citació de sentències de visita en la literatura jurídica catalana del segle XVII ens sembla la il·lustració definitiva de l'eco que adquiriren en la vida civil i política: a tall d'exemple, FONTANELLA, J. P., *Decisiones sacri Regii Senatus Cathaloniae*, vol. I (1639), cap. 251.20; CALDERÓ, M., *Sacri Regii criminalis Concilii Cathaloniae decisiones*, vol. II (1687), cap. 96.22.

57. L'expressiva imatge «capítols del redreç encoberts» em fou suggerida per Imma Muxella. Vull fer-ne públic el meu agraïment.

58. En d'altres ocasions ja hem parlat sobre l'orgull amb què els nostres avantpassats contemplaven el règim pactista: sacralitzaven les normes emanades de les Corts i atorgaven una enorme transcendència, pràctica i simbòlica, a les exempcions fiscal i militar de què gaudien en condicions ordinàries. No és estrany que a l'edat moderna el sentiment patriòtic dels catalans es fonamentés sobre pilars jurídics: CAPDEFERRO, J., «Joan Pere Fontanella (1575-1649?): el Dret al servei de la Pàtria», dins ALBAREDA J. (ed.), *Del patriotisme al catalanisme*, Vic, Eumo Ed., 2001, pàgs. 51-70.

la facultat de decretar-la correspongués al rei tot sol al final de les sessions; també funcionava com a seu de la negociació de múltiples privilegis i altres gràcies que persones físiques i jurídiques del país impetrarien del monarca; servia per recollir i presentar-li a l'esmentat monarca els principals greuges dels catalans perquè en proveís una reparació; com ja hem explicat, s'hi repassaven els comptes i s'hi reformava la reglamentació bàsica de la Diputació del General; al capdavall del procés, els tres braços li concedien una contribució al seu senyor a títol de donatiu voluntari.⁵⁹

L'èxit de la Cort General exigia el manteniment d'un cert equilibri entre els seus dos grans protagonistes, rei i braços; un equilibri que s'edificava sobre una satisfacció recíproca de les necessitats respectives de les parts que, almenys en certa mesura, eren comunes. En la documentació institucional de la Catalunya medieval i moderna —en els processos de Corts, per exemple— hi apareixia recurrentment una fórmula que il·lustra a la perfecció aquesta complementarietat i aquesta coincidència —si més no parcial— d'interessos que s'havien de donar perquè quelcom prosperés a la vida pública: tal o tal altra mesura es proposava o es feia «en culte a Déu, servei al rei i utilitat de la terra —o de la república». Les actes de l'assemblea de 1599 encara reproduïen contínuament aquest trinomi en les seves múltiples variants; ja veurem com la situació canviaria el 1626.

Per a la consecució dels fins de les Corts calia resseguir un procediment de format parajudicial i configuració eminentment consuetudinària.⁶⁰ Als monarques de la casa d'Àustria les múltiples i ben legítimes ocupacions els impel·lirien a vulnerar-lo. A les últimes Corts del segle XVI, tant els equilibris de contingut com les pautes de procediment suara descrits es veurien greument soscatats per un

59. Per a una descripció més generosa de la institució, FERRO, V., *El Dret Públic Català. Les Institucions a Catalunya fins als Decrets de Nova Planta*, Vic, Eumo Ed., 1987, pàgs. 209-237.

60. MONTAGUT, T. de, «Pràctiques parlamentàries a Catalunya en el segle XVI i la seva formulació escrita per Lluís de Peguera», dins *Ivs Fvgit* 10-11 (2001-2002), pàgs. 633-656.

Felip II (III) que acabava de pujar al tron i pels seus ministres a través de diversos elements: una convocatòria precipitada, una prefixió estricta de terminis de treball, un període de sessions curtíssim, negociacions forçades amb mitjans de pressió reprovables...⁶¹ És obvi que la realitat de l'assemblea de 1599 fou prou allunyada de la imatge idíl·lica que repetidament se'ns ha transmès. Serveixin com a proves addicionals i concloents les nombroses temptatives de l'aparell del rei de concedir privilegis amb clàusules que en permetessin la lliure revocabilitat en qualsevol moment —l'essència de la reciprocitat en quedava desterrada— o les manipulacions que els textos legislatius patirien a Madrid, una vegada ja closes les Corts, abans de ser beneïts en llur versió definitiva —l'any 1585 ja s'havia intentat aquesta modalitat de prorrogació unilateral (en tots els sentits del terme) de la reunió. Sens dubte, el caràcter pactista de la Cort General es ressentia de tots aquests factors erosius; de moment, però, la institució es mantenia recognoscible en el seu conjunt.

A la dècada de 1620 —a la qual hem consagrat bona part del primer capítol del present treball—, s'endegà un altre cop el procés assembleari després de més de cinc lustres d'inactivitat. Ni en les sessions de 1626 ni en la seva represa de 1632 no es produí una entesa entre la corona i la major part dels membres dels estaments catalans. Les Corts es saldaren amb un fracàs estrepitós —inèdit a l'època—, que es reflectí en una absència de conclusió formal. En tot el que quedava de centúria, el rei no tornà a convocar Corts. La força demostrada pels braços en seria en bona part responsable...

De les reunions de 1626 ja se n'han extret força ensenyaments. Voldríem tornar somerament sobre algun d'ells i també parlar per primer cop d'altres que afecten la mecànica —o, millor dit, la dinàmica— institucional i ens fan veure que, al tombant

61. CAPDEFERRO, J., «La participació de Girona a la Cort General de Catalunya de 1599», dins *[Actes del] XVII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó*, Barcelona, 2003, vol. III, pàgs. 109-132.

del primer quart del segle XVII, la Cort General mostrava símptomes molt prometedors de vida interna. L'organisme no era simplement, com han volgut veure alguns, un anacronisme on certs grups privilegiats vetllaven per millorar el seu estatus jurídic i social.

Rebuig dels braços a plegar-se a les exigències de la monarquia

Com és sobradament conegut,⁶² les sessions de Corts de l'any 1626 nasqueren viciades pel fet que el rei i el seu entorn es trobaven en una fretura extrema de recursos militars i financers. Això els féu adoptar una estratègia de negociació molt arriscada en relació amb els estaments catalans, l'objectiu final de la qual seria llur adhesió al programa general de la monarquia conegut com la Unió de Armas. Felip III (IV), advertit de les reserves amb què era esperat a Catalunya, optaria per silenciar inicialment les seves vertaderes intencions, a diferència del que havia fet en els discursos d'obertura de les reunions quasi simultànies que celebrava als aragonesos i als valencians.⁶³ Tot i les prevencions adoptades, la proposició de Corts edulcorada que es llegí a Barcelona ensenyava el llautó: Felip III (IV) hi demanava que els tres braços tractessin de forma prioritària i autònoma les qüestions referents al seu servei; en un moment ulterior s'ocuparien dels temes relatius a la utilitat de la província.⁶⁴

62. En aquest subcapítol ens abstenim d'incorporar indicacions bibliogràfiques prou difoses d'E. Zudaire, J. H. Elliott o altres; altrament, optem per aportar al lector alguns documents d'arxiu de la nostra collita o escassament subratllats.

63. L'alarma generada entre els gironins per les proposicions llegides a les Corts d'Aragó i de València es pot resseguir a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Girona (AHCG), Capítols de Cort, llig. 2, *Liber Curiarum* de 1626, folis 25r-28r, cartes de 1-II i 3-II de Pau Escura i Llorenç Font als jurats. Vegeu també pamflets manuscrits en contra de les exigències fiscals de Felip III (IV) i el comte duc d'Olivares, *ibidem*, folis 46r i 49v —«no se puede esperar fruto del árbol al qual se le corten las reýses».

64. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB), CdC, XVI-82, procés del braç reial, folis 8-10 (30-III-1626), especialment des de «A dos fins se encaminen sempre les convocations de les Corts...».

En un sol acte s'hi contenien tres greus tergiversacions institucionals: a) la dissociació de la fórmula que contemplava una satisfacció simultània i combinada dels interessos del rei i del país; b) el mandat d'invertir l'ordre finisecular de substanciar les matèries en Corts; ¿què havia estat del fi general de les Corts de «tractar y disponer sobre lo estat y reformació de la terra»? c) l'exigibilitat del servei —desproveït de la voluntarietat que el configurava com a donatiu. En definitiva, el monarca explicitava una nova concepció de la Cort General que li era privativa i no podria estar més allunyada de la tradició.

Enraonadament, sostenia que el reforçament dels seus exèrcits redundaria en benefici de la província. El que aparentment se li escapava era que la reparació dels problemes de govern i d'administració de la justícia del Principat, el Rosselló i la Cerdanya també eren de la seva incumbència i del seu interès directes! I és que entre els seus deures hi havia el de garantir la pau i la justícia entre els seus súbdits. Aquests podrien deixar de sentir-se vinculats a un rei que negligís les disfuncions judicials, el bandidatge i la caiguda del comerç que se'n seguia, etc.⁶⁵

Les dissonàncies detectades en la proposició del 30 de març haurien pogut ser simplement el reflex d'una redacció desafortunada... Però els següents missatges del monarca i les seves reiterades ordres i presses farien comprendre ben aviat que no als estaments. Això els portà a la indocilitat, car no es consideraren més deutors a Felip III (IV) ni per obligacions legals —nascudes dels juraments recíprocament prestats— ni per obligacions antidorials o naturals. La crisi pregonada del model d'obligacions sinal·lagmàtiques l'any 1626 es palesaria en un preocupant desmembrament del trinomi referit unes línies més amunt: molts afers es presentarien alternativament i exclusivament com a «en servei al rei» o «en utilitat de la terra —o de la república—»,⁶⁶ la qual cosa comportaria una desnaturalització del

65. Vegeu-ho sintetitzat, per exemple, en el dissentiment de Joan de Peguera subscript per molts altres membres del braç militar, ACA, Generalitat, N, vol. 1057, foli 66 (6-IV-1626).

sentit originari de la felix expressió i reflectiria que s'estava operant una mutació substancial —no estrictament formal— de la institució parlamentària.

Arribats en aquest punt, la crònica del procés esdevé gratuïta. En síntesi, es produeix un refús de bona part dels estaments a acceptar el programa de treball del rei. I quan aquest es desdiiu de la prioritització de tasques que havia proposat⁶⁷ no és tant per ferm convenciment i per respecte als principis de la Cort General prèviament menystinguts sinó per una raó estratègica —recollir noves adhesions als seus objectius polítics.⁶⁸

La reunió manté com a rerefons problemàtic la qüestió dels terminis: parlàvem d'aquests com a factor de distorsió de la qualitat del procés parlamentari el 1599, i apareixeran novament en escena el 1626, tot causant una exacerbació de posicionaments polítics i l'agrupació de molts membres dels estaments en grans sectors.⁶⁹ Moltes adhesions al rei esdevindran incondicionals; l'oposició, visceral.

La presentació pública als estaments del programa de la Unió de Armas —el donatiu transvestit en un servei que la monarquia es veuria legitimada per exigir i, a sobre, en termes precisos⁷⁰— no serà

66. Heus aquí una mostra ben primerenca d'aquest desmembrament: AHCG, *Liber Curiarum* de 1626, foli 80r, carta de 6-IV-1626 dels síndics de Girona: «Crehem que no siam a la segona festa de Pasqua no-s tractarà cosa thocant a la terra ni de sa magestat».

67. *Ibidem*, foli 65 (6-IV-1626). *Ibidem*, foli 92v: Sis dies més tard, Felip III (IV) clamaria en va que «postposant son servey al benefici del Principat» havia concedit als catalans «lo que no havia fet en los demás regnes de Aragó y València».

68. Pau Boquet denunciarà que aquesta inversió en el tractament dels afers no pot ser vista com una concessió graciosa del monarca sinó com un retorn a la normalitat institucional, *ibidem*, foli 145r (17-IV-1626).

69. És innegable que l'any 1626 els dissentiments, tot i ser formulats sovint a títol individual, revestiren una dimensió col·lectiva i, conseqüentment, un component més ideològic que en les Corts precedents.

70. No pot ser més sintètic i il·lustratiu el dissentiment «a tots actes y tractaments del donatiu demanat per sa magestat ab la forma que és estat demanat» amb què Felip de Sorribes saludarà la presentació de la Unió de Armas, ACA, Generalitat, N, vol. 1057, foli 185r (19-IV-1626).

sinó la concreció final d'una mala interpretació del sentit pregon de les Corts catalanes.

Un objectiu molt estès als estaments:
el blindatge de l'ordenament jurídic

Enfront dels principis tàctics i dels moviments del rei, què passà als braços? S'ha escrit abundantment sobre els anhels de bona part dels integrants d'aquests per obtenir, a les Corts del 1626, un mecanisme jurídic que resolgués els dèficits de la constitució «Poc valria» de 1481, vulgarment coneguda com la Constitució de l'Observança. S'han estudiat les propostes de tribunals de contrafaccions i de procediments que es sotmeteren a debat, els objectius que podien perseguir, les reaccions que suscitaren...⁷¹ Indubtablement, diu molt sobre el vigor dels estaments la tenacitat amb què maldaren per posar remei a la impunitat amb què en ple segle XVII es veien «premiades» les contravencions d'oficials regis al dret català. En aquest punt hi ha un aspecte que, al nostre entendre, mereix força més llum de la que ha rebut: a la Cort es qüestionà obertament l'abast fins aleshores restringit del paraigua de l'Observança; es plantejà, per bé que amb poca fortuna, estendre'l a contravencions comeses per oficials baronals i també per oficials regis subjectes a mecanismes de fiscalització ordinaris que no es demostraven prou eficients.⁷² És en aquesta clau que llegim com els remeis de l'Observança anirien impregnant molts textos legislatius⁷³ i no sols la Constitució —en

71. Particularment, VILLANUEVA, J., «El debat sobre la constitució de l'Observança a les Corts catalanes de 1626-1632», dins *Manuscrits* 13, 1995, pàgs. 247-272.

72. Proposta genèrica en un dissentiment de Francesc Desclergue formulat al braç militar l'11 d'abril de 1626: VILLANUEVA, J., *op. cit.*, pàgs. 249 i 256.

73. Propostes específiques amb les seves respectives localitzacions: ACA, Generalitat, N, 1057 (procés del braç militar), foli 142 —projecte legal que concretaria certes obligacions dels escrivans peticioners i de registre—; foli 143 —esmena del braç reial a una proposta constitucional que evitaria extorsions econòmiques per part dels nota-

ses diferents versions⁷⁴ — que erigiria un tribunal de contrafaccions més o menys paritari entre la monarquia i la terra.

Encara més, entre molts dels participants als braços es difongué fins a tal punt la idea que el blindatge dels drets del país era inexcusable que diversos esborranys de constitucions se sotmeteren a les votacions dels plens amb clàusules penals on es feia una menció supèrflua, sobrera, a les sancions de l'Observança.⁷⁵ L'omnipresència tindria la virtut de fer inexcusable el remei. Des del punt de vista de la tècnica jurídica el mecanisme era barroer, però diu molt de la desconfiança que s'havia instal·lat entre molts sectors de la societat dirigent catalana al llarg de les dècades prèvies... Els braços reunits en Corts no podien postular més obertament el seu projecte polític: un projecte que posava l'accent en la solució jurídicista per contrarestar factors com la progressió de les tendències decisionistes que havia mostrat l'aparell del rei.

Trobem el mateix afany de blindatge de l'ordenament jurídic en una idea que diversos dels assistents als estaments catalans posarien

ris de la jurisdicció criminal—; foli 153 —esmena del tercer estament a una llei que fixaria obligacions als notaris en l'extensió d'escriptures—; foli 209 —esmena del braç reial per garantir la col·laboració dels oficials ordinaris en la prohibició d'enderrocaments i procediments de fet...

74. Qui s'interessí pel tema trobarà una proposta inèdita —i molt agosarada— de tribunal de contrafaccions: AHCG, *Liber Curiarum* de 1626, foli 72r-v, cap. 23 del llistat de projectes normatius de la ciutat de Girona (27-III).

75. Estem pensant en ACA, Generalitat, N, 1057 (procés del braç militar), foli 192 —projecte constitucional per garantir que el batlle general de Catalunya hagués d'evocar, a instància de part, qualsevulla causa que es dugués davant d'un tribunal de la seva xarxa jurisdiccional—; vol. 1058a), foli 220 —proposta normativa per forçar els jutges reials d'alt nivell a declarar amb celeritat quan una causa s'hauria de substanciar per la via civil o per la criminal—; foli 224r-225v —constitució que impediria als capitosts de l'administració de justícia règia del país l'extensió de cartes executorials que reportarien a un foraster la possessió d'una jurisdicció connexa a una prelatura o dignitat eclesiàstica catalanes. Tots els oficials mencionats ja estaven compresos entre els destinataris de la Constitució General de l'Observança —sia la vigent de 1481 sia la que es preparava. Per tant, era innecessari especificar la seva subjecció als remeis d'aital llei en cada projecte normatiu nou!

sobre la taula l'any 1626: Felip III (IV) no rebria un terç del donatiu que li seria atorgat fins que Roma no hagués aprovat les noves lleis delimitadores de la jurisdicció inquisitorial.⁷⁶ La precaució s'adoptaria per evitar recaure en la trampa d'assemblees precedents, on el rei havia promulgat projectes legals destinats al mateix efecte sabedor que la seva signatura no tindria cap valor si el Papa no la ratificava posteriorment.

La tecnificació dels treballs i la millora de la qualitat parlamentària

Aquests braços que l'any 1626 mostraven una vehemència remarcable a mantenir i reforçar els fonaments del iuscentrisme català no estaven precisament ancorats en una edat mitjana idealitzada. Ben al contrari, anaven adoptant les seves dinàmiques internes al ritme dels temps: coneixien transformacions simptomàtiques d'una gran vitalitat. Bé és cert que no admetien massa novetats en aspectes com l'admissió de nous participants. És sabut que, al segle XVII, al braç reial encara no hi podien accedir síndics de poblacions del domini regi prou destacades demogràficament i/o econòmicament: els faltava la legitimitat consuetudinària que hauria donat lloc al fet que fossin convocades pel rei i acceptades per les companyes d'estament. Aquesta exclusió es solucionava parcialment a través d'una participació extraoficial: en plena edat moderna, moltes viles i llocs mantenien un o més síndics al lloc de celebració de la Cort General perquè s'informessin, impetressin gràcies de la monarquia i exercissin pressió política als «passadissos» de l'assemblea.⁷⁷ I dins dels braços pròpiament, què hi passava? On rauen les tendències evolutives que volem destacar?

76. AHCG, *Liber Curiarum* de 1626, foli 67r, cap. 15 de les instruccions donades als síndics el 27-III; *ibidem*, carta de 16-IV d'aquests síndics; AHCB, CdC, XVI-82, procés del braç reial, foli 149r (15-IV-1626). Es constata l'abandonament de la idea d'incorporar una condició suspensiva al pagament de part del donatiu a ACA, Gen., N, 1057 (procés del braç militar), foli 158r i ss. (18-IV).

La principal fóra una notable pèrdua de pes polític de les comissions de treball en benefici de les sessions plenàries de cada braç. Detectem que el 1626 havia minvat notablement l'interès per prendre part en les reunions interestamentals de dimensions reduïdes especialitzades a redactar projectes normatius, estudiar els comptes de la Diputació del General, col·lectar els greuges que la terra li presentaria al monarca... Els termes associats a les comissions, com «constitucioners», passarien a identificar-se amb treballs preparatoris i amb tecnificació. En aital nivell, que qualificariem de «tramoia» de les Corts, estarien cridats a exercir-hi una influència creixent els juristes. Mentrestant, els membres dels estaments pròpiament dits es podrien consagrar a «l'escena» de l'assemblea, tot interpretant-ne els actes del debat, la votació, la proposta d'esmenes, la formalització de dissentiments, la recerca de consensos, etc.

Aquesta nítida especialització de rols es veuria afavorida, per exemple, per l'aprofitament de les possibilitats de la impremta. La impressió de documents de vocació efímera —com és ara projectes normatius o la mateixa proposició règia, que se sol·licitarà sense èxit— abocaria a una maduració de la dinàmica parlamentària. Tots els membres dels braços podrien disposar d'una còpia dels principals textos a debat, sabrien des dels plens estant el que hi havia en joc rere cada paraula.⁷⁸

Hom ens oposarà: de poc els servia si, a l'hora de votar, molts integrants dels braços estaven subjectes al mandat imperatiu! També en aquest punt creiem oportú introduir una remarca a la llum de la

77. Hem assenyalat l'exemple de la vila d'Olot a *La participació de Girona a la Cort General de Catalunya de 1599 cit.*, pàgs. 114-116. M. PÉREZ LATRE té un estudi més estès sobre la matèria, «Les Corts i les veus de la terra. La participació política dels no convocats (1552-1599)», a *Actes del 53è Congrés de la Comissió Internacional per a l'Estudi de la Història de les Institucions Representatives i Parlamentàries*, Barcelona, Parlament i Museu d'Història de Catalunya, 2005, vol. I, pàgs. 697-715.

78. Tractem detalladament les qüestions suara referides i n'ofereim l'aparell crític adient en la nostra comunicació al congrés «A la vetlla de la Guerra de Successió: Corts et Parlaments de la Corona d'Aragó», celebrat a València el juny del 2006, del qual les actes estan en curs de publicació.

documentació d'arxiu. De la correspondència conservada entre Tortosa i els seus dos representants a les sessions de Corts de 1632 n'aflouen clars signes de dulcificació d'aquesta institució tan maltractada per les nostres societats «liberals». No assistim a l'imperi del tal mandat —valgui el joc de paraules— sinó a una negociació constant, a una aportació de suggeriments i de retocs programàtics a dues bandes. Els dirigents municipals i els seus delegats desplaçats a Barcelona se'ns presenten repetidament vinculats per llaços d'interès i de treball comú i no pas de freda jerarquia. Vegi's sinó com els síndics, bons coneixedors del món del dret, arriben a qüestionar obertament algunes directrius dels seus principals —àdhuc els fan contrapropostes— en una dialèctica sovint fructífera.⁷⁹

Observades l'una al costat de l'altra, a què responen les transformacions analitzades en el present subcapítol? Podríem veure-les com a reaccions prou encertades en el si dels estaments al ritme apresat que els Àustria menors van imprimint una i una altra vegada al desenvolupament de les Corts catalanes. La precipitació d'un dels bàndols de l'assemblea genera ràpidament defenses en l'altre. El problema és que la urgència pot ocasionar una incúria en l'ús del llenguatge, altament perillosa en el món de les institucions i del dret...

79. AHTE, Correspondència municipal de Tortosa, vol. 15, carta de 8-V-1632 dels síndics Miravall i Torres als seus principals: «Pensant nosaltres ab açò millorar a la çitutat y traure-la de semblant cuidado»; vol. 16, carta de 26-V-1632 d'aquests: «En quant a les salines y sal, com també en tot lo demás, insequirem y farem tot lo que vostres magnificències nos manen, emperò per via de pensament nos pareix advertir si estaria en son lloch...»; *ibidem*, carta de 2-VI-1632: «Salvada la autoritat de vostres magnificències y magnífich Consell y per via de advertiment, diem que...»; carta de 16-VI-1632: «Creguen vostres magnificències que estam advertits per a tot lo que sia servei y benefici de nostra çitutat, sinó que com aquí no estan al peu de la obra se faciliten molt les coses y no saben tot lo que passa, estiguen certs que quant [h]y [h]aurà ocasió no la perdrem ni deixarem passar»...

Moltes sensibilitats amagades rere diferents usos del llenguatge

En les actes de les sessions de Corts de 1626 apreciem vacil·lacions i una indissimulada tensió política en l'ús de certa terminologia. Així, davant la tendència que sembla estendre's arreu de referir-se negligentment al protonotari del Consell Suprem de la Corona d'Aragó com si fos un càrrec del rei —protonotari del rei, protonotari de «sa magestat»⁸⁰—, es fan sentir puntualitzacions sobre l'autèntica naturalesa jurídica de l'ofici com a propi del país. El procés familiar del braç militar és particularment explícit respecte a això, puix almenys en dues ocasions trobem escrita originàriament la primera fórmula amb una ratlla de cancel·lació al damunt i, inserida entre línies, l'expressió genuïna —i reivindicada— del càrrec.⁸¹ No cal dir que aital zel de correcció no s'hauria produït sense la disputa sorgida tres anys i mig abans per l'entossudiment del comte duc d'Olivares d'inventar un càrrec de president del dit Consell Suprem que desplaçaria l'històric de vicecanceller, en el qual no podia ser proveït un natural de Castella.⁸²

Tampoc sembla innocent la menció als doctors del Reial Consell i Reial Audiència —i no pas als ministres, com s'havia escrit precedentment i es té cura de cancel·lar⁸³— per referir-se als magistrats del màxim òrgan jurisdiccional i d'assessorament regi de Catalunya. Es vol fer prevaldre l'apel·lació pròpia i amb sentit jurídic del càrrec per sobre d'una denominació política manllevada del llenguatge de l'entorn del rei i progressivament estesa al país. Precisament aquesta

80. AHCB, CdC, XVI-82 (procés del braç reial), foli 29v (2-IV-1626) i foli 417r (2-V-1626).

81. ACA, Generalitat, N, vol. 1057, foli 106v (13-IV-1626); vol. 1058a, foli 424r (6-V-1632). ¿També s'està esmenant el síndic de Girona quan escriu «protonotari de Aragó» (carta de 16-IV) en comptes de «protonotari de sa magestat» (*post scriptum* de 8-IV)? AHCG, *Liber Curiarum* de 1626, folis 99r i 81v.

82. ARRIETA, J., *Las regalías en la Corona de Aragón en el siglo XVII*, dins «AHDE» LXVI (1996), pàgs. 365-443.

83. ACA, Generalitat, N, vol. 1057 (procés del braç militar), foli 157r (17-IV-1626).

substitució —correcció— del terme *ministres* per *doctors* apareix en el text d'una ambaixada prou eloqüent que els tres estaments li fan arribar a Felip III (IV): en aquesta se li demanaria que els seus oficials superiors a Catalunya deixessin de culpar el dret paccionat vigent de ser el causant dels desajustaments de l'administració de justícia a la província; als oficials en qüestió se'ls convidaria a adoptar una actitud prou diferent, la de col·laborar amb els assistents a Corts en la identificació dels veritables punts negres de l'ordenament jurídic català i la proposició de preceptes que els resolguessin en el marc de l'engranatge parlamentari.⁸⁴

Ens quedem sense apuntar, per raons d'extensió i d'oportunitat, moltes altres reflexions entorn de matisos i discrepàncies en l'ús de la terminologia en els processos de les malaguanyades Corts catalanes del segle XVII. Solament l'assumpció i difusió o el manteniment, més o menys conscients, dels mots *servei donatiu* —selectivament o cumulativament— en la boca de diferents persones requeriria una anàlisi que depassa les nostres possibilitats actuals i que, sens dubte, parlaria de moltes i molt diverses sensibilitats en el si dels braços.

Epíleg

Encara és molt llarg el camí que haurem de recórrer tots plegats per valorar íntegrament les coordenades polítiques i ideològiques en què es trobaven la corona i una bona part dels sectors influents en la societat catalana de la primera meitat del segle XVII, un període que es tancaria amb l'abandó de l'aventura secessionista de la monarquia hispànica iniciada després dels Segadors.

84. La primera pedra del projecte d'ambaixada l'havia posada Francesc de Tamarit, irritat pel desprestigi de què era objecte el dret de Catalunya en boca dels principals encarregats d'observar-lo i posar-lo a la pràctica: «Com no sie just que en ningun temps se pugue dir que dites constitutions són impediment per a fer iustícia». AHCB, CdC, XVI-82 (procés del braç reial), foli 69r (6-IV-1626).

En les sessions de Corts que se celebrarien a Barcelona entre l'abril i el maig de 1626, moltes veus en el si dels braços postularien un programa polític que apuntava a la consolidació del iuscentrisme com a alternativa a les exigències i les ordres de Felip III (IV) i els seus ministres. La pressa del rei per enllestir l'assemblea —idèntica a la demostrada pel seu pare— trobaria com a resposta diverses innovacions en l'articulació del treball intern dels estaments catalans. Aquesta dinàmica, en cas de no haver estat avortada, presumiblement hauria permès passar una pàgina significativa en el procés de maduració del nostre finisecular parlamentarisme.

En cas de mantenir-se i/o de consolidar-se el silenci d'aital parlamentarisme, la institució permanent delegada dels braços, convenientment alimentada fiscalment i amb l'aurèola de la defensa dels interessos de la terra i del seu dret, estava cada cop més preparada per prendre'ls el relleu. Els seus mecanismes de fiscalització interna havien incrementat la participació en el govern del país i havien obert prometedores vies de regeneració normativa.